

Modersmaalet

Af AAGE KABELL

Romantikken var oprindelig hverken national eller nationalistisk. Den voksede hos Fichte frem af spekulation og psykologi, og den meldte sig hos Schelling som en ny naturvidenskabelig teori; den var i begge tilfælde almengyldig og international indtil det kosmiske og for saa vidt et ægte barn af oplysningens aarhundrede. Tidlige romantiske forfattere som Staffeldt og Steffens følte sig berettigede til at vælge nationalitet.

Der var linjer i navnlig den Schellingske naturromantik, der kunde lede frem til en national hævvelse, som da ogsaa er godt paa vej i Oehenschlägers ungdomsdigtning; men det var dog først under politisk tryk, at romantikken med et vældigt modstød fra Fichte blev absolut national. Fichte var efter slaget ved Jena i oktober 1806 flygtet fra Berlin til Königsberg, og da franskmændene holdt deres indtog i denne by, flygtede han i 1807 til København. Han tog ophold hos Anders Sandøe Ørsted, hvor Baggeseu netop havde boet; huset var et centrum i dansk aandsliv. Der har været et vist storpolitisk pikanteri over situationen derved, at familiens poetiserende svoger, Oehenschläger, samtidig blev sig sin nordiske og danske natur bevidst i Paris.

Efter freden i Tilsit i juli 1807, der kostede Preussen dets halve landomraade, vendte Fichte tilbage til Berlin, og med fare for sin person holdt han der den paafølgende vinter hine berømmelige forelæsnings, »Taler til den tyske Nation«, der udkom i bogform 1808, og som med grundlæggelsen af en absolut nationalisme skulde blive det aandelige rygstød for rejsningen mod Napoleon. Vigtig er i denne forbindelse især argumentationen i den fjerde forelæsnings. Her opstilles sproget som en afgørende faktor i nationalitetsdannelsen og en stort indvarslet »nationalopdragelse«, og der ses en absolut modsætning mellem tyskerne og de andre folk af germansk afstamning deri, at tyskerne har beholdt deres eget sprog, medens de andre germanske folk har antaget en fremmed tale. Dette fører efter Fichtes mening til, at disse andre germanske folk har faaet svært ved at opfatte, hvad de selv mener eller tænker, og gennem forskellige videre postulater og speku-

lationer forlenes de sprogtro tyskere med ganske særlige menneskelige kvalifikationer.

Det er trøsterigt at vide, at Fichte i denne forbindelse udtrykkelig erklærer skandinaverne for tyskere – originaludgaven side 114 for neden – og at han næppe heller vil have sagt noget ondt om friserne, hollænderne eller englænderne. De forkvaklede germanere uden eget sprog og derfor nærmest uden sprog og tanke overhovedet er fransk-mændene, og sandt var det jo, at arvtagerne efter de gode gamle germanske frankere ikke mere talte deres germanske oldfrankisk, lige så lidt som preusserne efterhånden talte preussisk.

Fichtes Taler til den tyske Nation er ikke blevet konciperet fra dag til dag, og man har lov til at tro, at tanken om sproget som grundlæggende for nationen er kommet til ham den forudgaaende sommer i København. Netop paa denne tid færdiggjorde den kendte og søgte historieprofessor Laurits Engelstoft sit skrift om Nationalopdragelsen, der videreførte et »statspædagogisk Forsøg« fra 1802, hvor det hed: »Kiærlighed til Modersmaalet er paa en vis Maade uadskillelig fra Kiærlighed til Fædrelandet«; hvor der spørges: »en Nations Sprog er det ikke Udtrykket af dets Karakter?« og hvor der konkluderes: »med Sproget falder Nationen, naar den, foragtende sig selv, afklæder sig den Karakter og Originalitet, som beroer paa Modersmaalets Vedligeholdelse og Ære.«

Det er godt og rigtigt tænkt af en mand, der fik sin meste tid besat med tilrettelæggelsen af et tosprog monarkis undervisningsvæsen, og som iøvrigt skrev udmærkede latinske vers. Gennem Fichte blev Engelstoft – unævnt – ophavsmand til nationalfilologiske omvæltninger af uoverskuelig rækkevidde, og foreløbig bidrog han saaledes til en almindelig tysk rejsning, der svimlede af begejstring over dette synspunkt, der kunde gøre en ende paa dynastiske kævlerier og hævde frihedens sag over for den store erobrer. »Os forener sprogets hellige baand« hedder det 1813 i Theodor Körners »Lyre og Sværd« (»Jægersang«), og samme tanke er samtidig forløsende hovedmotiv i C. M. Arndts berømte sang om »Tyskerens Fædreland«.

Paa en anden maade gjorde tanken om det tyske sprogs fortrinstillig blandt de nærmest beslægtede tungemaal sig gældende under den samtidige sprogvidenskabs forsøg paa at skabe et ord for det, der idag med stærk tilsnigelse kaldes germansk. Trods ivrige protester fra Rasmus Rask lykkedes det tidens tyske filologer i almindelighed og brødrene Grimm i særdeleshed at udvide ordet »tysk« til denne gæst-

fri betydelse, der ganske vist hverken er registreret i den Grimm'ske ordbog eller, som det synes, i nogetsomhelst andet nævneværdigt tysk leksikon.

Hvorledes virkede dette voldsomme nationalfilologiske kompleks nu i de skandinaviske lande? I det store og hele kan man sige, at de meget stærke sprogomraader, hvor man allerede i mange generationer havde dyrket modersmaalet under praktiske og æstetiske synspunkter, stod det igennem uden stort postyr, og det samme gælder ogsaa de meget svage sprogomraader, der savnede den til postyret nødvendige organisation. Der var f. eks. ikke noget problem forbundet med, at der skulde tales svensk i Sverige, for der var ikke megen modstand mulig i Lapland eller i Skåne eller paa Gotland; end ikke romantikerne i Danmark tænkte paa nogen national indsats øst for Sundet. Der blev fra allerhøjeste sted i Stockholm sørget for, at svenskerne ikke drømte om nogen indsats mod øst, og den svensktalende befolkning i Finland maatte klare sig, som den kunde.

Mere besværligt skulde tingene udvikle sig i det fra København regerede monarki, da det betydelige tysktalende mindretal efter Engelstofts og Fichtes program maatte begynde at opfatte sig selv som national opposition. Stærkere konsekvenser fik denne udvikling først i de næste slægtled; men fra dansk side mærkes hurtigt en vis defensiv interesse for problemet. Allerede i slutningen af 1807, altsaa endnu inden Fichtes bog kan have vakt gemytterne, og antagelig paa grundlag af tankerne i Engelstofts første skrift, begyndte Frederik den Sjette at styrke det danske sprog i hertugdømmernes forvaltning. Dette tilsigtedes i end højere grad ved senere forordninger og frem for alt ved reskript af 15. december 1810 angaaende dansk sprog i kirken, i skolerne og ved domstolene i Slesvig; men dette reskript blev ganske vist ikke gennemført. Fra privat side blev der udskrevet en prisopgave vedrørende det danske sprogs skæbne i samme landsdel. Prisen blev tilkendt daværende bibliotekssekretær E. C. Werlauff for en grundig og lidenskabsløs besvarelse. Lidenskabelig var derimod biblioteksamanuensis Chr. Molbechs bekendelse til Engelstoft og Fichte i flere artikler og skrifter, f. eks. »Om Nationalsprogets Hellighed«, 1815.

Da Norge ved denne tid blev genoprettet som selvstændig stat, gjaldt dansk som saakaldt modersmaal for den skrivende stand. En norsk sprogtone var yndet som æstetisk effekt, ogsaa blandt danske skuespillere i København. Endnu før landets selvstændiggørelse bemærkes det nationale synspunkt i Engelstofts aand hos den unge norske

mediciner Gregers Fougner Lundh, naar denne under sit studium i København 1807 opkaster problemet: »Hvorfor har Norge ikke sit eget National-Sprog?« Som grundlag for en mulig sproglig renaissance peger Gregers Fougner Lundh paa de norske dialekter. At spørgsmaalet opstilles netop paa dette tidspunkt og i København er et yderligere indicium for, at Engelstofts nationalfilologiske tanker har været dagens emne dèr, da Fichte gæstede byen. Efter programmets introduktion i Tyskland beklager saa ogsaa den tyske minceralog J. F. L. Hausmann, der paa sit fags vegne havde berejst Norge, i andet bind af sin rejsebeskrivelse 1812, at han ikke var stødt paa noget særligt norsk sprog.

Den gammelnorske dialekt paa Island gik dengang under betegnelsen islandsk, og efter at det nationalfilologiske problem for alvor var blevet rejst, udsatte Det kongelige Selskab for Norges Vel en prisopgave: »Hvad Indflydelse vilde det islandske Sprogs Studium have paa vort nuværende Skriftsprogs Dannelse, og hvorledes kan hint forsømte Studium bedst fremmes iblandt os?« Den præmierede besvarelse af P. E. Müller »Om det islandske Sprogs Vigtighed«, offentliggjort i København 1813, er i sin trykte skikkelse saa grundig og saa god, som det kunde forventes, og mere til. I filologisk henseende stod den dog fra begyndelsen i skygge af Rasks »Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog« (1811), og den blev i samme henseende yderligere distanceret af Rasks 1818 trykte prisopgave for Det kongelige danske Videnskabernes Selskab vedrørende samme sprogs oprindelse.

Med Rasks værker og med de gode københavnske udgaver af gammelnorske hovedværker var grunden lagt for store nationalfilologiske komplekser i det vestnordiske omraade. Rasks længe overlevende forestilling om det saakaldt islandske som nordisk oldsprog maatte i forbindelse med romantikkens almindelige kulturpessimisme give islænderne en ganske særlig stilling i egne og andres øjne. Et vigtigt instrument til islandsk selvstændiggørelse ad filologisk vej var det af Rask stiftede islandske litterære selskab »Hið Islenzka Bókmentafjelag«, som Rask ganske vist senere følte sig foranlediget til at udtræde af.

Med grundlæggelsen af tidsskriftet »Fjölnir« i København blev islandsk et bevidst nationalt litteratursprog. Snart efter fulgte en tilsvarende opbygning af det færøske, der hidtil nok havde fanget de lærdes interesse, men dog i mindre grad. Med det forsigtigvis pseudonymt udgivne skrift »Dansken paa Færøerne, Sidestykke til Tysken i Slesvig« gik den unge Svend Grundtvig 1845 i ledning mod høje danske gejstliges velmente forsøg paa at etablere dansk skolesprog i det skolemæs-

sigt underudviklede omraade, og man maa beundre den ildhu, hvormed Svend Grundtvig udfolder forestillingen om Færøsk som nationalsprog – altsaa ikke som norsk dialekt – til et foreløbig meget upraktisk krav om egen nationalitet for øernes ganske faa tusinde sjæle. Aaret efter kom V. U. Hammershaimbs symptomatiske rekonstruktion af et færøsk sprog i romantikkens bedste arkaiserende stil.

Der havde imidlertid aabnet sig store muligheder for et norsk sprog i Norge selv, ikke mindst efter at J. L. Heiberg i 1827 havde tirret gemytterne ved offentlig at tage fejl af norvagismerne i Bjerregaards »Fjeldeventyret« som svecismer. Sproget blev et programpunkt for den unge norske nationalisme, saaledes med drabelige hug mod dansk som »det tyskes Affald« hos Wergeland, mens Bjerregaard producerede »Marseillaner-Hymnen, omskrevet og afpasset for Norge«:

Op at kjæmpe, I brave Normanner!
 Op til Kamp hver en Norriges Geist!
 Jydske Sprogherrers Pennefjerbanner
 har sig frækt i vort Fædreland reist.
 Hører I Knaldet af Fiendens Kanoner:
 disse Røster fra Herthadals Lund?
 Snart myrder han i Eders Mund
 hvertet Ord hvori Norge gjentoner.
 Til Vaaben: Pennen grib!
 Det Aandens Glavind slib!
 Flyv, norske Geist! dit Vingeslag
 skal slaae det Aag iqvag.

Hvad vil disse sjællandske Sværme?
 Disse Bander af Trælle fra Thy?
 Vil I lære vort Dovre at hærne
 efter Frederiks pjattede By?
 Aander, fremlyner fra *Norriges* Dale!
 Atter I skal udi Aaget gaee?
 Os Nordmænd Juten tænker paa
 at fraliste vor Fædrenetale.
 Til Vaaben osv.

Nu er et ord som »Geist« vel ikke egentlig norsk. Nationalfilologerne maatte blandt andet kæmpe med den vanskelighed, at der ikke var fem mennesker i Norge, der havde konkrete forestillinger om den

ældre fædrenetales egenart. Men Rudolf Keyser havde da været paa Island for at studere faget, som han repræsenterede paa universitetet siden 1829, og den egentlige forskning gjorde ogsaa iøvrigt hurtige fremskridt, saaledes at P. A. Munch i 1832 med nogen føje kunde argumentere for et moderne norsk sprog af norsk oprindelse. Programmet begyndte at blive virkelighed med Ivar Aasens bestræbelser siden 1836, og det nye land kunde i større og større omfang indfri tidens filologiske krav.

Det er et spørgsmaal, hvor vidt og hvor hurtigt disse vestnordiske maaltreksninger kunde være kommet istand uden Rasmus Rasks videnskabelige indsats, og det er forbavsende at tænke paa, at ogsaa det østligste nordiske kulturomraades nationalfilologiske og overhovedet nationale vækkelse i høj grad kan føres tilbage til denne fynske husmandssøns raad og daad. Ønsket om finsk sprog i Finland kunde lige saa vel have været ytret under svensk herredømme som under russisk. Faktisk ønskede de finske bønder efter overgangen til russisk herredømme i 1809 svensk bevaret som landets officielle sprog, og først fra det tidspunkt, hvor Fichtes tanker løb over Europa, dateres den saakaldte Åbo-romantiks interesse for finsk fortid og finsk kultur, af Lorenzo Hammersköld betegnet som fennomani. En af bevægelsens førstestærker, A. I. Arwidsson, var ellers en beundrer af baade Hammarsköld og Atterbom samt de svenske romantiske bevægelser i det hele, og det var ikke mindst Atterbom, der for Arwidsson og de andre, ret talrige finske studenter i Uppsala fremholdt det finske sprogs ret. Nu havde Rasmus Rask under sit ophold som hemmelig dansk agent i Stockholm 1812 læst finsk hos Franzén, og han havde haft nytte af dette studium ved udarbejdelsen af sin prisopgave. Under ophold i Stockholm 1817 fornyede Rask sit finsk netop hos Arwidsson, der til gengæld fik oldengelsk og saakaldt islandsk. Sikkert har Rask herved stadig glødet af aanden fra det islandske litteraturselskabs stiftelse, og sikkert har han ogsaa ført beskæftigelsen med finsk op i et idealistisk niveau, som det ialtfald gør sig bemærket i Rasks lange rejsebrev til Nyerup under ophold i Finland to aar senere. Finnerne har begyndt et nyt tidsrum i deres litteratur, hedder det, og Rask er begejstret for det finske sprog, der er »et af de mest oprindelige, regelrette, dannelige og velklingende Tungemål på Jorden«; det synes »at have udsøgt og forenet det bedste af alle andre Sprog i Evropa.« Den finske litteratur er ganske vist beskeden; men de første prøver paa de saakaldte finske runer giver haab om »en ny (finsk) Edda« som kilde

»til Kundskab om Nordens allerældste Gudelære, Overtro og Digtekunst«.

I mellemtiden havde Rask i St. Petersborg udvirket, at foregaaende decenniens bestræbelser i retning af en finsk ordbog kunde blive realiseret, og alene dette praktiske resultat gør Rask til en af den finske nationalfilologis betydeligste foregangsmænd, dog saaledes forstaaet, at Rask selv ikke var interesseret i den rent nationalistiske side af sagen. Der var for finnerne endnu mange vanskeligheder at overvinde, blandt andet fordi begrebet »finsk sprog« foreløbig var en abstraktion over for virkelighedens østlige og vestlige dialekter, mellem hvilke der maatte vælges og vrages, medens det lappiske maatte forbigaaes. Men indsamlingen og offentliggørelsen af de finske runer ved C. A. Gottlund, Arwidsson og andre gav vidnesbyrd om en stor litterær tradition, der fremtraadte monumentalt med Elias Lönnrots første Kalevala-redaktion 1835. Tiden var derefter modnet til en konsekvens af finsk nationalfilologi, som Atterbom bestemt ikke havde forudset, som Arwidsson havde ønsket, men som dog maa have givet Arwidsson aarsag til eftertanke i det svenske exil, der aabnede sig for ham, da hans program førte ham i unaade hos russerne: fortrængningen af det svenske sprog i Finland, som den blev krævet i J. V. Snellmans avis »Saima«, og Finlands løsrivelse fra nordisk kulturliv i det hele, som den manifesterede sig omkring de skandinaviske studentermøder 1843 og 1845. Symptomatisk for den romantiske idealismes vældige gennemslagskraft er den herhen hørende finske studentererklæring af 28. marts 1847:

»Med djup bedröfvelse hafva vi varseblifvit huru långsamt, huru svagt och med hvilka matta steg Finska språket och Finskheten framskrida såväl i det bildade ståndet i allmänhet, som inom oss Finlands bildning hemtande ungdom i synnerhet. Vi veta, att Fäderneslandets och Modersmålets heliga sak kanske aldrig kommer ur detta för hvarje deras sanna vän sorgliga tillstånd, derest kärleken för dem icke först tändes i de Ungas kanske ännu oförderfvade hjertan.

Med fast hopp och stark kärlek förbinda vi oss därför, vi Ynglingar vid Finlands Universitet, att ifrån en främmande nationlighet efter förmåga rädda först oss själva, och att sedan äfven åt andra räcka en hjälpsam hand.

.....

Vi vilja ljusets seger i vårt land.«

Hvor meget lysere det kunde blive i Abo ved at man skiftede sprog, er maaske et problem; man er tydeligvis midt oppe i en litterær fiktionsdannelse.

Engelstofts og Fichtes lære om modersmaalet som national hovedfaktor kom aldrig til at øve anden indflydelse paa ansvarlige politikere, end hvad der kunde være opportunt af andre grunde, og da slet ikke i romantikkens tid. Metternich og hele Wienerkongressen gik frem efter andre principper, da Finland skulde holdes til Rusland, Norge lægges til Sverige, og Island til Danmark, ikke at tale om andre dengang foreslaaede operationer. Heller ikke i de kredse, hvor idealismen kunde være handlingsbestemmende, er princippet i alle forhold kommet til anvendelse. Der blev ikke draget nogen gotlandsk eller laplandsk konsekvens. Men medens det danske øst for Sundet ogsaa blev glemt, blev det danske i Slesvig dog hævdet, og kampen for et modersmaal blev med formidable omkostninger en vigtig faktor i det nye Norges front mod øst og syd. I endnu højere grad blev modersmaalet nationalitetsskabende paa Island og i Finland, begge steder fra begyndelsen støttet til Rasmus Rasks videnskabelige geni og organisatoriske haandelag.

Nogle af de betragtede dokumenter i sagen viser den nationalfilologiske idealismes udfoldelse som litterær fiktion, efter omstændighederne krigerisk eller patetisk, i høj grad ude af føling med realiteterne, men i næsten uhyggelig grad realitetsskabende. Det er naturligt, at modersmaalet ikke i særlig grad kunde blive litterært emne i Sverige, hvor det havde selvfølgelighedens præg, og at digterne i andre omraader, hvor modersmaalet endnu skulde oparbejdes eller rentud konstrueres, først og fremmest maatte hengive sig til kampen for modersmaalet. I Danmark derimod, hvor modersmaalet var en realitet, men en realitet, der stod for at skulle forsvares, kunde selve denne virkelighed i højere grad vinde litterær interesse, og dette skete da for en af det danske sprogs mest bevidste og indflydelsesrige fornyere, N. F. S. Grundtvig. Det blev til vers, som hvert barn i landet kom til at lære udenad, og som i eminent grad afgav det nødvendige i forsvaret for det danske sprog udadtil og indadtil. Grundtvigs første bedrift i genren er femte strofe af hans digt i anledning af Chr. Prams afrejse til Vestindien i 1820:

Langt højere, ædlere, finere Sprog
skal findes paa fremmedes Tunge;
om Højhed og Dejlighed Dannemænd dog
med Sandhed kan tale og sjunge;

og træffer vort Modersmaal ej paa et Haar,
det smelter dog mere, end fremmedes slaar.

Frit efter Montesquieus klimateori fastlægger Grundtvig i denne strofe og i dette digt overhovedet det lille folks fædrelandske strategi, fortrøstningen om kvalitet frem for kvantitet. Det samme gør samtidig Poul Møller med sit digt »Glæde over Danmark«; de berømteste senere nedslag er vel Almquists »Svenska fattigdomens betydelse« 1838 og Runebergs indledning til »Fänrik Ståls sägner« 1848. Af disse forfattere kommer kun Almquist ganske kort ind paa modersmaalets fattige skønhed og renhed. Grundtvigs linjer om sproget er lige saa mesterlige i detaljen som i helhedsanlægget: den grundlærde forfatter nævner kun som et rygte, hvad der maaske nok kunde være sandt, nemlig at dansken dengang ikke hørte til de højest kultiverede tungemaal; han pointerer dets enkle evne uden at komme ind paa, om denne ikke ogsaa i samme grad findes andensteds; han vender sluttelig modersmaalets svaghed til fortrolighed modsat fremmedsprogenes styrke som haardhed. Overraskende og overbevisende bekræftes alt dette af Søren Kierkegaards bekendelse til »Modersmaalet« femogtyve aar senere i slutningen af *Stadier paa Livets Vei*. Ingen har vel som Kierkegaard mærket, hvad det danske sprog endnu havde tilbage at lære. Med befrivelse konstaterer den litterære filosof, at udtrykkets præcision næsten lettere kan tages fra folkets læber end fra Videnskabernes Selskabs ordbog, og han udbryder i en lovprisning af modersmaalet, der egentlig først fører sproget op i det niveau, hvor det ogsaa som intellektuel prosa bliver denne lovprisning værdigt:

»Jeg føler mig lykkelig ved at være bunden til mit Modersmaal, bunden som maaskee kun Faa er det, bunden som Adam var til Eva, fordi der ingen anden Qvinde var, bunden fordi det har været mig en Umulighed at lære noget andet Sprog og derved en Umulighed at fristes til at lade stolt og fornemt om det medfødte, men ogsaa glad ved at være bunden til et Modersmaal, der er riigt i indre Oprindelighed, naar det udvider Sjelen, og lyder vellystigt i Øret med sin søde Klang; et Modersmaal, der ikke stønner forfængent i den vanskelige Tanke, og derfor er det maaskee Nogen troer, at det ikke kan udtrykke den, fordi det gjør Vanskeligheden let ved at udtale den; et Modersmaal, der ikke puster og lyder anstrænget, naar det staaer for det Uudsigelige, men sysler dermed i Spøg og i Alvor

indtil det er udsagt; et Sprog, der ikke finder langt borte, hvad der ligger nær, eller søger dybt nede, hvad der er lige ved Haanden, fordi det i lykkeligt Forhold med Gjenstanden gaaer ud og ind som en Alf, og bringer den for Dagen som et Barn den lykkelige Bemærkning, uden ret at vide af det; et Sprog, der er hæftigt og bevæget, hver Gang den rette Elsker veed mandligt at hidse Sprogets qvindelige Lidenskab, selv bevidst og seierrigt i Tankestriden, hver Gang den rette Hersker veed at føre det an, smidigt som en Bryder, hver Gang den rette Tænder ikke slipper det og ikke slipper Tanken; et Sprog, der om det end paa et enkelt sted synes fattigt, dog ikke er det, men forsmaaet som en beskeden Elskerinde, der jo har den højeste Værd og fremfor Alt ikke er forjadtet; et Sprog, der ikke uden Udtryk for det Store, det Afgjørende, det Fremtrædende har en yndig, en tækkelig, en livsalig Forkjærlighed for Mellemtanken og Bibegrebet og Tillægsordet, og Stemningens Smaasnakken, og Overgangens Nynnen, og Bøiningens Inderlighed og den dulgte Velværens forborgne Frodighed; et Sprog, der forstaaer Spøg nok saa godt som Alvor: et Modersmaal, der fængsler sine Børn med en Lænke, som »er let at bære – ja! men tung at bryde.« –«

Egentlig romantiske er disse praktiske, æstetiske og personlige overvejelser ikke. Men der er dog en slags romantisk bekendelse til det enkle og oprindelige, og Grundtvig, hvem Kierkegaard kort efter den anførte bekendelse svirper lidt, er i sit digt om »Modersmaalet« drejet endnu lidt tættere ind under tidens ideologi. Han har herved afstukket linjen for senere digte af f. eks. Ploug og Lembcke som bidrag i henholdsvis nordisk og slesvigsk sprogpolitik.

Den fjerdedel af »Modersmaalet«, som Højskolesangbogen levner, slutter med klangen »deiligst i Pigemunde«. Grundtvig selv har herefter ikke mindre end tolv strofer, der udmaler modersmaalet som pigesang saa udførligt, at Kai Hoffmanns bekendte allegori over samme emne forekommer alt andet end grebet ud af luften. Det er en af Grundtvigs store fortjenester at have indtegnet pigeskikkelsen i dansk litteratur; men i »Modersmaalet« gaar det dog saa vidt og saa tæt, at man har grund til at være sangbogen taknemmelig.

Digtet skal være skrevet mod slutningen af 1837 under indtrykket af, at den Grundtvig elleve aar tidligere paalagte censur var blevet hævet, hvilket blev besluttet af Kongen den 27. december og foreløbig meddelt af Kronprinsen i et brev dagen efter. En skattet kommentar

lader dog skinne igennem, at digtet blev til julenat, og dette er ogsaa muligt, for det indeholder intet konkret om censurens ophævelse. Derimod spores den Lutherske lære om modersmaalets ret og navnlig de nye perspektiver, der i modersproglig henseende havde aabnet sig med stænderforsamlingerne og de bredere lags vaagnende politiske interesse. Grundtvig var stærkt beskæftiget med muligheder og konsekvenser i disse henseender, som det ses af siderne om modersmaalet i hans lidet paaagtede skrift fra det foregaaende aar *Det danske Fiir-Kløver eller Danskheden, partisk betragtet*. Man finder her steder i Engelstofts og Fichtes nationalfilologiske aand, saaledes med spørret skrift den paastand, at »*et Folk uden Modersmaal er som en Konge uden Rige*.« Der argumenteres: »er det »almeen-Aanden«, der gjør Riger stærke, og er Modersmaalet hos alle naturlige Folk dens Legeme og Livs-Udtryk, da vil intet Rige blomstre, med mindre Modersmaalet i sin bedste og kraftigste Skikkelse ret egentlig hersker.« Grundtvig vil da ogsaa mene, ganske i Fichtes stil, »at alt Smukt og Godt lader sig oversætte paa Dansk, uden at tabe det Mindste, medens det bedste Danske ei lader sig oversætte paa noget Sprog, end ikke paa Engelsk, uden i det Mindste at tabe det Halve.« Dette kan ikke overraske. Grundtvig ejede Fichtes »Taler«, og hans første kristelige gennembrud havde i vidt omfang været foranlediget netop af Fichte, som skildret i et dybtfølt digt ved Fichtes død 1814:

Fichte! ja, den Stund, jeg vandrer her,
 Ej jeg kan og ej jeg maa dig glemme,
 Ej fornægte, at du varst mig kjær,
 At mig glædede din Kæmpestemme;
Den mig vakte af min falske Ro,
 Den mig vækkede til Tvivl og Tro,
 Vækkede mig til at ihukomme
 Sandheds Lys og Kjærlighedens Blomme.

I Fiir-Kløveret er Grundtvig nu menneskelig nok til at dreje den absolut nationale sprogbetragtning tilbage i en subjektiv bekendelse, naar han fortsætter saaledes, at »det søde Modersmaal« for danskerne har »det mageløse Fortrin at være *deres* Eiendom,« saa det var synd at fortænke dem i, at de ligesom andre nationer foretrækker det frem for alle øvrige tungemaal. Grundtvig kommer ind paa sprogets rod i folket og paa andre ting, der gør det sandsynligt, at Kierkegaard har

læst den forfatter, han stikler til; og han nævner »Modersmaalets Indsættelse i sine naturlige Rettigheder« som »det folkelig og borgerlig velgjørende ved Reformationen«, samt yderligere detaljer, der foregriber digtet »Modersmaalet«. Hertil hører danskens særlige velklang »paa vort smukke Kjøns Læber«, der er blevet et hovedmotiv i digtet, og det ikke saa alvorligt mente udtryk, at digterne har »stjaalet« sproget fra det brede folk; det bliver i en sædvanligvis udeladt strofe af digtet til, at modersmaalet stjæles fra moderen, og man forstaar, hvorfor den derefter følgende, ligeledes regelmæssigt udeladte strofe beskæftiger sig med skjaldene i Dannevang. Grundtvig har haft al aarsag til at offentliggøre »Modersmaalet« foran i det skrift om *Skolen for Livet og Akademiet i Soer, borgerlig betragtet*, der 1838 videreførte tankegangen i Fiir-Kløveret, partisk betragtet.

Digtet tager sin tone fra det høje. Moders navn – en lykkelig konkretisering – er himmelsk som den reformatoriske forkyndelses rette sprog, men ogsaa i romantisk-kulturpessimistisk betydning, hvorefter det straalende olds himmel var paa jorden. Saa griber første strofe varmt og fast om menneskelivet i det hele: »Moders Røst er den Spædes Fryd, / Og glæder naar Issen graaner.« Man kan egentlig i det følgende med fordel koncentrere sig om de af sangbogen fint udvalgte strofer, der med spærret skrift kommer ind paa den Luthersk-romantiske tanke om sproget som evangelisk og folkeligt medium: »Modersmaal er det *Kraftens Ord* / Som lever i *Folkemunde*«:

Modersmaal er det Rosenbaand,
Som Store og Smaa omslynger,
I det lever kun *Fædres Aand*,
Og deri kun Hjertet gynger.

Man finder sig her i den faste og inderlig originale Grundtvigske diktion, der giver ordene deres gamle magt og indholdet et nyt liv. Uden spærret skrift følger saa digtets kulmination, hvor det Grundtvigske mæle er mindre særpræget, men ikke mindre fast, og hvor den romantiske sprogbetragtning forædles til enkel storhed:

Modersmaal er vort Hjertesprog
Kun løs er al fremmed Tale,
Det alene i Mund og Bog
Kan vække et Folk af Dvale.

Lykkelig er her den positive karakteristik af modersmaalet som hjertesprog, med alle umulige argumenter indordnet under subjektivitetens irrationelle sandhed, som den ogsaa kom til orde i Fiir-Kløveret; og lykkelig er den modsvarende negative holdning til den fremmede tale, hvor ikke mindre umulige argumenter omskrives med det heldigt flertydige, derfor ikke egentlig fornærmelige ord »løs«, som jo dog kunde tænkes at sigte til rent praktiske hensyn, hvis man altsaa ikke skimtede Fichtes fjerde forelæsning m. m. i baggrunden. Som i saa mange andre tilfælde, hvor man har med god poesi at gøre, vinder digtet yderligere format, naar man kender det litterære udgangspunkt. Paa baggrund af Fichte værdsætter man, hvad der er sagt og usagt i Grundtvigs linjer, og man erkender digtets tendens som mere mildnende end hævden. Særlig lykkelig er endelig den fast, men ikke for fast antydede folkevækkende mulighed i strofens slutning, der vel er inspireret af stænderforsamlingerne, men hvor det ved en halvt meddigtende udvidelse af det sagte bliver en læser i eftertiden maaske endnu mere klart, end det kunde være for Grundtvig selv sidst i 1837, at der er en virkelighed bag muligheden og en mand bag ordene. Som saa mange andre gode digte vinder ogsaa »Modersmaalet« i værdi, ja teksten bliver egentlig først forstaelig, naar man saaledes klargør sig dens historiske og personalhistoriske indhold. Begge strofens dele rammer i mange maader det tankevækkende midtpunkt mellem tale og tavshed, og digtet bliver med denne strofe staaende som et af vort fags fortroligste og mest løfterige dokumenter.